

İBNÜ'z-ZİBA'RA

(bk. ABDULLAH b. ZİBA'RA).

İBNÜ'z-ZİYÂ el-MEKKÎ

(ابن الضياء المكي)

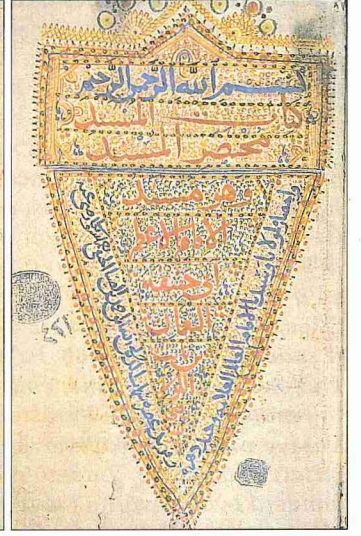
Ebû'l-Bekâ Bahâüddîn Muhammed
b. Ahmed b. Ziyâiddîn
Muhammed el-Ömerî es-Sâgânî
(ö. 854/1450)

Hanefî fakihî, müfessir.

9 Muharrem 789 (30 Ocak 1387) tarihinde babasının kâdılkudât olarak görev yaptığı Mekke'de dünyaya geldi. Kendisinin bu tarihi vermesine karşılık babası 25 Muharrem'de doğduğunu kaydetmiştir (Necmeddin İbn Fehd, s. 213). Hayatının büyük bir kısmını Mekke'de geçirmekle birlikte Kahire ve Kudüs gibi ilim merkezlerine de seyahat ederek birçok âlimden faydalandı. Babasından, Şehâbeddin İbn Zahîre, Kâriülhidâye, Şerefeddin İbnü'l-Kuveyk, Şehâbeddin İbnü'n-Nâsîh, Ali b. Ahmed en-Nüveyrî, Muhammed b. Abdüddâim el-Birmâvî, Zeynüddin el-Merâgî, İzzeddin İbn Cemâa ve İbn Hacer el-Askalânî'den fıkıh, fıkıh usulü, tefsir, hadis, kelâm, kıraat ve belâgat okudu. Başta fıkıh olmak üzere bu dallarda kendini yetiştiren İbnü'z-Ziyâ babasının yokluğunda onun yerine kâdılkudâtlığa vekâlet etti ve 825 (1422) yılında onun vefatından sonra bu göreve tayin edildi. Bir süre Mescid-i Harâm'la ilgili vazifeleri üstlendi ve Mekke muhtesibliğini yürüttü. 830'da (1427) kadılık uhdesinde kalmak üzere bu iki görevden alındı. 845 yılı Receb ayında (Kasım 1441) asil görevinden de azledilmekle beraber ramazan ayında tekrar vazifesine iade edildi ve ölünceye kadar bu görevde kaldı. Kadılık yaptığı sırada Mescid-i Harâm ve Mekke'deki Gıyâsiyye Medresesi'nde ders verdi. Talebeleri arasında Necmeddin İbn Fehd, Abdülkâdir el-Muhyevî ve Sehâvî gibi âlimler bulunmaktadır. 27 Zilkade 854 (1 Ocak 1450) tarihinde vefat etti ve Cennetü'l-Muallâ'da babasının kabri yanına defnedildi.

Eserleri. 1. *el-Bahrü'l-'amiğ fi menâsiki'l-mu'temir ve'l-hâc ile'l-beyti'l-'atîk*. Müellifin yirmi dört yaşında iken kaleme aldığı eserin sonunda Mekke ve Medine tarihi ve bu şehirlerdeki önemli mekânlarla ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Kitabın Leiden Üniversitesi Kütüphanesi

İbnü'z-Ziyâ
el-Mekkî'nin
Muhtaşarü'l-
Müsned
li-Ebî Hanîfe adlı
eserinin
unvan
sayfası ile
ilk sayfası
(Köprülü Ktp.,
Fâzıl Ahmed Paşa,
nr. 421)

nesi (Or., nr. 397), Mektebetü'l-Haremi'l-Mekkî (Fikhü Hanefî, nr. 40) ve Berlin Staatsbibliothek'te (DMBİ, IV, 128) nüshaları mevcuttur. 2. *ez-Ziyâ'ü'l-ma'nevî 'alâ Muḥaddimeti'l-Gaznevî*. Ahmed b. Muhammed el-Gaznevî'nin Hanefî mezhebine göre ibadet konularını anlatan eserinin şerhidir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde birçok yazma nüshası bulunan kitabın (Esad Efendi, nr. 756; Süleymaniye, nr. 502; Damad İbrâhim Paşa, nr. 565; Serez, nr. 988) baş tarafında ilim öğrenmenin fazileti anlatılmış ve Ebû Hanîfe'nin menâkıbına yer verilmiştir. 3. *Tenzîhü'l-Mescidi'l-Harâm 'an bida'i ceheleti'l-'avâm*. Bizzat İbnü'z-Ziyâ'nın bundan ihtisar ettiği *Risâle fi beyâni tenzîhi'l-Mescidi'l-Harâm 'an bida'i ceheleti'l-'avâm* adlı kitabın müellif hattıyla yazılmış nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir mecmua içinde (Yenicami, nr. 1182, vr. 120b-122a; ayrıca bk. Muhammed Habîb el-Hîle, s. 133). 4. *Muhtaşarü'l-Müsned li-Ebî Hanîfe*. Müellif tarafından nesih hattıyla yazılmış bir nüshası Köprülü Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Fâzıl Ahmed Paşa, nr. 421, 307 varak). 5. *el-Mütedârik 'ale'l-medârik fi't-tefsir*. Dirâyet tefsiri özelliği taşıyan eserin Hüd süresinin sonuna kadar yazıldığı, geri kalan kısmın müellifin babası tarafından tamamlandığı belirtilmektedir (Sehâvî, VII, 85). Kitabın, Tâhâ sûresinden Hac sûresinin sonuna kadar olan âyetlerin tefsirini ihtiva eden bir cildi Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Esad Efendi, nr. 60). 6. *el-Meşraf fi şerhi'l-Mecma'*. Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nin Hanefî fikhına dair *Mecma'u'l-bahreyn* adlı eserinin şerhi olup I. cildi Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Cârullah

Efendi, nr. 705), bir nüshası da Kahire'de Dârü'l-kütübi'l-Misriyye'de bulunmaktadır (Brockelmann, GAL, I, 477; DMBİ, IV, 128). 7. *Târîhu Mekkete'l-müşerreffe ve'l-Mescidi'l-harâm ve'l-Medineti's-şerîfe ve'l-kabri's-şerîf* (nşr. Alâ İbrâhim el-Ezherî – Eymen Nasr el-Ezherî, Beyrut 1418/1997). Muhammed Habîb el-Hîle, bunun müstakil bir eser değil *el-Bahrü'l-'amiğ*'in sonundaki iki bölümden ibaret olduğunu belirtmektedir (*et-Târîh*, s. 131-132). 8. *eş-Şâfi fi'htîşârî'l-Kâfi*. Hâkim eş-Şehîd'in eserinin muhtasarıdır (Brockelmann, GAL Suppl., I, 289). Kaynaklarda ismi geçen diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu'l-Vâfi fi'l-fürû'*, *Şerhu Uşûli'l-Pezdevî* (kıyas bölümüne kadar yazabilmiştir), *en-Nuket 'alâ Şahîhi'l-Buḥârî*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'z-Ziyâ el-Mekkî, *Târîhu Mekkete'l-müşerreffe ve'l-Mescidi'l-harâm ve'l-Medineti's-şerîfe ve'l-kabri's-şerîf* (nşr. Alâ İbrâhim el-Ezherî – Eymen Nasr el-Ezherî, Beyrut 1418/1997, neşredenlerin girişi, s. 8-19; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, VII, 84-85; a.mlf., *et-Tibrü'l-mesbûk*, Bulak 1896, s. 334; Süyûtî, *Naẓmü'l-'ıkyân* (nşr. Philip K. Hitti), Beyrut 1927, s. 137; Necmeddin İbn Fehd, *Mu'cemü's-şüyüh* (nşr. Muhammed ez-Zâhî), Riyad 1402/1982, s. 213-215; *Keşfü'z-zunûn*, I, 113, 225, 438; II, 1022, 1601, 1997; Şevkânî, *el-Bedrü'l-tâli'*, II, 120-121; Brockelmann, GAL, I, 477; II, 225; Suppl., I, 289; II, 222; *İzâhu'l-meknûn*, II, 425, 487; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library, A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1964, VII, 68; P. Voorhoeve, *Codices Manuscripti VII: Handlist of Arabic Manuscripts in the Library of the University of Leiden and Other Collections in the Netherlands*, Leiden 1980, s. 36; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihrisü mahḥutâti Mektebeti Köprülü*, İstanbul 1406/1986, I, 217-218; Muhammed Habîb el-Hîle, *et-Târîh ve'l-müşerriḥün bi-Mekke*, London 1994, s. 131-133; "İbn Ziyâ", DMBİ, IV, 128-129.

SAFFET KÖSE